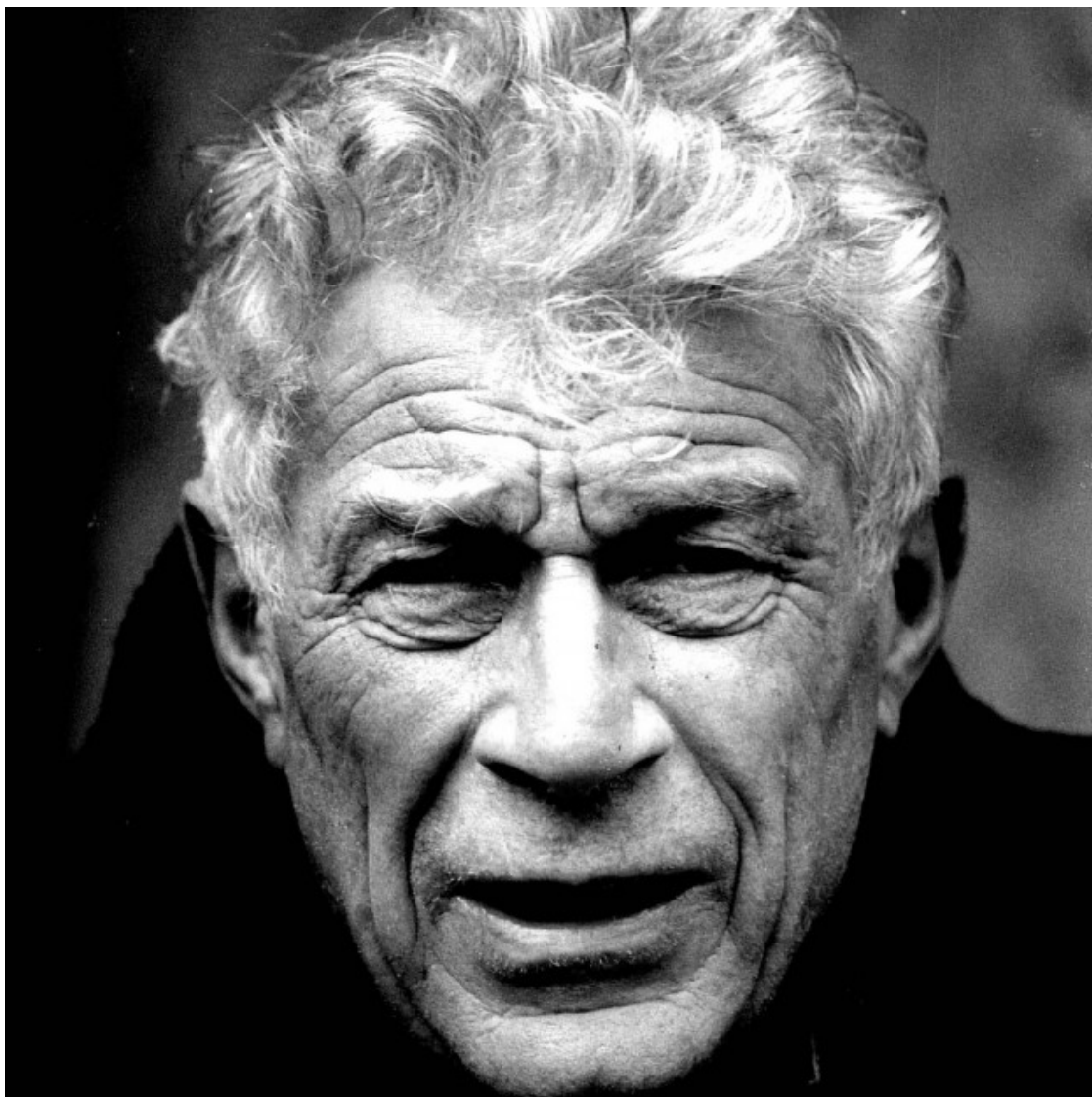

John Berger: «La literatura és la serventa de la vida»

L'escriptor deia que «acceptar la pròpia mort és més fàcil amb una mà a prop per agafar-s'hi»

John Berger va néixer a Londres el 5 de novembre del 1926 i va morir a París el 2 de gener del 2017, als noranta anys. Novel·lista, crític d'art, pintor, poeta, dramaturg, guionista i etcètera. Va recrear el mite de Don Joan a la novel·la *G.* i va descriure la mort del camp a la trilogia *De sus fatigas*. Aquest artista sense fronteres, compromès amb l'esquerra marxista, em va concedir una entrevista a Barcelona el novembre del 1995. Aleshores acabava de publicar *Hacia la boda*, una novel·la sobre l'amor en temps de la sida ambientada com una tragèdia grega, i vivia des de feia dues dècades en un poblet alpí de l'Alta Savoia. Els últims anys de la seva vida els va passar a Antony, un suburbi de París. Recuperem ara aquella conversa.

***Hacia la boda* és una novel·la sobre l'amor o una novel·la sobre la sida?**

Vostè què en pensa?

Que és una novela sobre l'amor en temps de la sida.

Doncs això mateix. Li ho he preguntat perquè crec que correspon al lector determinar quin és el tema d'una novel·la.

Aquesta obra respon a una necessitat personal?

La relació entre l'escriptor i el llibre passa per diversos estadis. Jo sento la necessitat d'escriure un llibre un cop he començat a escriure'l, mai abans. Vostè està embarassada. No voldria fer una comparació barata, però hi ha un determinat moment en què l'escriptor se sent embarassat. A partir d'aquest moment, el llibre que està escrivint es converteix en el més important de la seva vida. Penso que un llibre com aquest era necessari. No parlo d'una necessitat personal.

Una necessitat social, potser?

Sí, podríem anomenar-la així. Calia que algú intentés escriure sobre la sida des de fora. La majoria de llibres de ficció sobre la sida han estat escrits des de dins, per malalts de sida o persones extremadament properes a la malaltia. Aquests llibres són molt importants, alguns són extraordinaris. Però calia abordar el tema des d'una certa distància, relacionant-lo amb altres coses que estan passant al món. Hi ha un gran risc que els malalts de sida i els portadors del virus siguin reclosos en un gueto, fins i tot per aquells que els fan costat i els volen ajudar. Vaig creure que calia un llibre on no hi hagués lloc per al gueto. No sé si ho he aconseguit. Va ser més endavant, quan ja havia constatat aquesta necessitat social i m'havia llançat a escriure, que la novel·la va esdevenir una necessitat personal.

Però vostè ha viscut la malaltia de ben a prop. Aquest llibre hauria existit igualment si la seva nora no hagués mort de sida?

No m'agradaria parlar d'històries externes al llibre. És cert que la sida ha afectat amics i familiars meus, però això no és el que em va motivar a escriure. De fet, ja la tenia començada quan la meva nora va morir. A vegades, curiosament, la imaginació coincideix amb la vida. No, aquest llibre no ha estat provocat per cap història personal. La malaltia de la meva nora no ha influït gens en el contingut del llibre, però sí en la meva relació amb el llibre. La poesia intenta acostar-se al que descriu sense arribar a tocar-ho. Jo, com a narrador, també intento tenir aquest tacte propi del poeta.

La sida és una malaltia literària, pel que té de metàfora?

No ho crec. La sida és una malaltia terrible. No crec que sigui metafòrica.

Si més no, és una malaltia representativa d'aquest final de segle.

La malaltia més representativa d'aquest final de segle és la fam. Admiro molt els llibres de Susan Sontag sobre la malaltia com a metàfora i sobre les metàfores de la sida; però dir que la sida és metafòrica és jugar massa amb les paraules. Em sembla que la relació entre la vida i la literatura és a la inversa. La literatura és la serventa de la vida. Si comencem a atribuir termes literaris a la vida, convertirem la vida en la serventa de la literatura. I això és un crim.

Ha decidit cedir els drets d'autor del llibre a associacions dedicades a la lluita contra la sida.

Crec que el lector sabrà veure per què ho he fet. Si vol una resposta més personal, li diré que jo no sóc ric, però si hagués fet diners amb aquest llibre, no hauria estat capaç d'encarar-me amb el meu propi talent.

L'amor està per damunt de la mort. És aquest el missatge de la novel·la?

Aquest és el centre de gravetat de la meva novel·la, però no és una frase que pugui generalitzar-se alegrement. L'amor no és sempre més fort que la mort. Com a eslògan, no m'agrada.

A *Hacia la boda*, la imminència de la mort anunciada contrasta amb la felicitat del dia del casament. L'única forma que tenim de lluitar contra la mort és ignorar-la?

Tots vivim amb l'amenaça de la mort a les espatlles. L'única manera d'afrontar aquesta amenaça és viure tan activament com ens sigui possible, en solidaritat els uns amb els altres. Arriba un moment en què cada persona ha d'acceptar la pròpia mort. Sabem des de fa segles que aquesta acceptació de la mort resulta més fàcil quan un no està sol i té una mà a prop per poder-s'hi agafar.

Aquest llibre és, en el fons, un cant a l'optimisme?

La gent tendeix a dividir el món entre optimistes i pessimistes. Jo penso que aquests dos termes se'n poden anar a la merda. La disjuntiva real no és entre optimisme i pessimisme, sinó entre esperança i desesperació. L'esperança té a veure amb la fe, en el sentit més ampli de la paraula. La fe és com una espelma en la foscor. Quan les coses ens van bé, no ens preocupem de la fe. Ara bé, seria massa pretensions per part meva dir que he escrit un llibre sobre l'esperança.

Hacia la boda té un narrador cec. Per què?

Fa uns anys, vaig escriure conjuntament amb Nella Bielski una obra de teatre sobre Goya, titulada *Goya's Last Portrait*. La major part de l'obra transcorre quan Goya és sord. El repte d'imaginar la vida interior d'una persona sorda em va semblar molt estimulant. O sigui, que ja fa temps que m'interesso per la percepció de les persones que tenen bloquejat un dels sentits. Segurament, el narrador cec de *Hacia la boda* no hauria existit si jo no hagués escrit abans l'obra sobre Goya. El narrador de *Hacia la boda* és cec perquè jo entenc aquesta novel·la com un llibre fet de veus.

Lila y Flag també era un llibre de veus.

Sí, en efecte. I altres llibres meus potser també ho són, però no en el mateix grau. El cas és que els cecs senten les veus molt més acuradament que la resta de persones. Un dia jo era en un mercat d'Atenes i vaig veure un cec, i de sobte se'm va encendre la llumeta: ja sabia de quina manera havia d'explicar la història que volia explicar. No em serveix de res tenir una història al cap fins que no he trobat la veu amb què ha de ser explicada. Una de les històries del llibre *Una vez en Europa* tracta sobre la vida d'una dona pagesa. Jo tenia la història al cap, però em costava trobar la veu que havia d'explicar-la. Fins que vaig conèixer una dona de la meua edat que em va explicar emocionada que havia volat amb ala delta per damunt d'una vall, i que aquella havia estat una experiència meravellosa. Llavors vaig adonar-me que la història que jo tenia a dins l'havia d'explicar una dona en primera persona mentre volava per damunt del paisatge de la seva vida.

Vostè sent dins seu les veus que conformen els seus llibres?

No sóc Joana d'Arc, i en aquest sentit hauria de dir que no sento veus. Però mentiria, perquè sí que en sento. No intento ficar-me en la pell dels personatges per saber què pensen, sinó que de sobte sento unes paraules i les escric. Després repasso el que he escrit i potser hi faig algun canvi, però d'entrada les paraules vénen a mi, les sento.

A *Hacia la boda* abunden les referències al món clàssic.

Com ja he dit, penso que és bàsic que la sida i les persones afectades directament per la malaltia no siguin recloses en cap gueto. Una de les maneres d'evitar-ho és veure aquestes tragèdies contemporànies des del punt de vista de la tragèdia clàssica.

Quan va guanyar el Booker Prize per l'obra *G.*, va denunciar els espònsors del premi i va anunciar que donaria la meitat dels diners del guardó al moviment Black Panthers (Panteres Negres). En conjunt, la seva obra es pot llegir com una defensa dels marginats de la societat. Escriu instal·lat en la militància?

No. Quan vull ser realment combatiu, escric articles als diaris. Per exemple, durant la Guerra del Golf vaig descarregar tota la meua ràbia en desenes d'articles periodístics. Quan escric ficció no sóc combatiu en aquest sentit, perquè si ho fos estaria utilitzant la història. Em nego a utilitzar cap història, ni tan sols per una bona causa. És cert que escric sobre gent marginada, quasi tots els meus llibres són sobre marginats, però és perquè em sento molt a gust entre ells. Com a casa.

Encara és marxista?

Sempre responc aquesta pregunta amb una altra pregunta: què ha llegit vostè de Marx? Si vostè ha estudiat Marx, tots dos sabem de què estem parlant. Però si no és així, aleshores parlarem del que la gent anomena marxisme sense saber res de l'autèntic marxisme. A les persones que no saben res del marxisme els dic que no sóc marxista, perquè no parlem del mateix. La gran llacuna del marxisme és que en el sistema filosòfic marxista no hi ha lloc per a l'ètica. És obvi que Marx tenia una ètica personal. I molts comunistes que van donar la seva vida pel comunisme tenien també un sentit molt fort de la justícia ètica. Per altra banda, la força del marxisme rau en les seves anàlisis sobre el funcionament econòmic de la societat. Ara tothom diu que el marxisme ha mort, però només cal veure què està passant a l'economia mundial per entendre que la teoria marxista no està tan superada com sembla.

Està d'acord amb els qui diuen que *Hacia la boda* és un poema en prosa?

El lector ho pot jutjar millor que jo. Jo escric poesia, però no intento escriure prosa poètica. *Hacia la boda* és un llibre fet de veus, i com a tal és un llibre oral. En aquest sentit, no està gaire allunyat de la poesia. Jo escric en anglès però visc fora d'Anglaterra des de fa trenta anys. Amb el meu fill de dinou anys parlo sempre en francès. Quan escric, recorro a un anglès intemporal. Els lectors tendeixen a creure que els bons escriptors escriuen tal i com la gent parla, però això no és cert. Ernest Hemingway o Raymond Carver fan servir un llenguatge completament inventat, per molt que sembli real. No es tracta de llengües vernacles sinó de llengües inventades. Aquesta invenció potser té alguna cosa a veure amb la poesia. Però no intento conscientment ser poètic.

Vostè té un domini extraordinari del silenci, quan escriu i quan parla.

El silenci té a veure amb el que no es diu. El secret de l'art d'explicar històries consisteix a establir una complicitat amb el receptor, i aquesta complicitat s'edifica sobre tot allò que no es diu. A mesura que la història avança, la complicitat augmenta.

És tan important allò diu com allò que deixa de dir.

Per descomptat. Les coses més importants de la vida són indescriptibles. En un text, l'escriptor ha de saber deixar prou espai per a allò que no pot ser descrit amb paraules.

Crític d'art, novel·lista, periodista, poeta, assagista, guionista, pintor... Està clar que el seu art no coneix les fronteres dels gèneres. Quan feia de professor de dibuix, ja veia que acabaria escrivint?

No. En aquell temps escrivia poemes i narracions curtes, però creia que acabaria sent pintor. I, de fet, encara dibuixo. Durant les tres últimes setmanes no he fet res més que dibuixar tot el dia. Dibuixo persones i animals. Dibuixar, més que no pas escriure, és la manera més intensa que conec d'oblidar-me de mi mateix i identificar-me amb el món que m'envolta.

Va invertir quinze anys i tres llibres a narrar la desaparició del camp. És el procés social més significatiu del segle XX?

És un procés profundament important. Cada cop queden menys exemples d'una cosa tan essencial com la dignitat humana. La destrucció del món pagès va comportar la fi d'una certa forma de dignitat humana. Va ser una pèrdua terrible.

Què li queda per fer, com a artista i com a persona?

No m'he marcat mai una sèrie d'objectius a aconseguir, prefereixo moure'm amb espontaneïtat. Ara mateix tinc al cap una novel·la sobre gent jove, ambientada als suburbis d'una gran ciutat. Un cop més, serà un llibre sobre persones que viuen al marge.

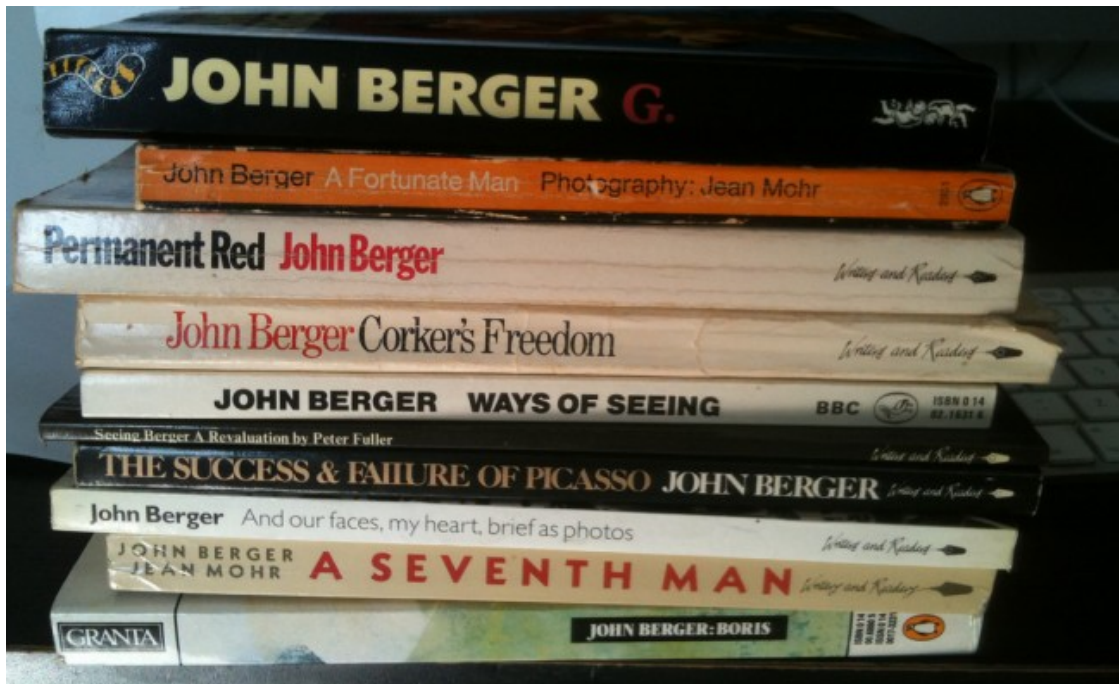

Foto: Steve Bowbrick